

itt nem kívánok foglalkozni, csupán jelezni szeretném, hogy ez a típus a kisebb igényű, félnedves diffúziós gyorsmásoló eljárástól, a cinkoxidos bevonatu másolópapír felhasználásán alapuló módszerektől a nagy ráfordítást igénylő, de igen biztonságos és eredményes működést biztosító Rank Xerox 1824 U típusu mikrofilmleolvasó-másoló gépig terjed.

A mikrofilmtechnika továbbfejlesztését az is indokolja, hogy minden tudományos könyvtár komoly raktári gondokkal küzd. A mikrofilmen tárolt információ a legkörülbtekintőbb raktározás esetén is csak 5-10 százalékát kívánja annak a helynek, ami a dokumentum hagyományos tárolásához szükséges. Ez olyan jelentős szempont, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ez a megtakarítás megéri azokat a beruházásokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a fotózástól átöröklött vizes laboratóriumi módszereket korszerű és nagyobb határfoku eljárásokkal váltsuk fel.

Ugy érzem, a reprográfiai szakemberek nem fognak hatásköri túllépéssel vádolni az eddigiekben kifejtett gondolatokért. Meggyőződésem, hogy ha a könyvtárügy és a dokumentáció korszerűsítésével foglalkozunk, akkor a reprográfia fejlesztése is van olyan lényeges, mint más technikai probléma.

Az MSZMP tudománypolitikai irányelveinek helyi alkalmazása a Központi Fizikai Kutató Intézet könyvtárában

FARKAS Istvánné

A Könyvtári Figyelő előző számában Héberger Károly, a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtárának igazgatója, széles skáláját vázolta fel azoknak a tendenciáknak, amelyeket az MSZMP tudománypolitikai irányelveinek megfelelően könyvtári vonalon végre kell hajtani. Mint cikke elején írja, a kutatók jobb informálása érdekében részben országos, részben helyi jellegű intézkedések szükségesek.

Cikkemben ilyen "helyi jellegű intézkedésekkel" szeretnék foglalkozni, pontosabban: néhány gyakorlati módszert ismertetni, amelyek alkalmazásával megpróbáltuk könyvtárunkban a kutatók jobb információellátását biztosítani.

Előljáróban néhány tájékoztató adat a Központi Fizikai Kutató Intézet tudományos és szakkönyvtáráról. 1969. dec. 31-én az állomány 35 896 kötet könyv, 12 626 kötet bekötött folyóirat, 32 305 report, 1121 mikrofilmcsik. A kurrens folyóiratok száma közel 600. Évi gyarapodásunk átlagosan 7000 könyvtári egység. A könyvtár dolgozóinak száma 9.

Tulajdonképpen már a tudománypolitikai irányelvek tárgyalása során, 1969 elején kezdtük meg a könyvtár addigi szolgáltatásainak revízióját. Az elgondolás, amiből kiindultunk, röviden így foglalható össze:

1. a könyvtárat használó kutatók igényeinek felmérése,
2. a könyvtár információs bázisának ennek megfelelő felülvizsgálata,
3. a könyvtári tájékoztatási módszerek felrövidítése.

Bár a könyvtár mindennapi életéből, a könyvtárosok és olvasók közötti közvetlen kapcsolatból körülbelül ismertük olvasóink igényeit, mintegy ellenőrzésként a múlt év elején kérdőívet juttattunk el az Intézet valamennyi kutatójához; a kérdéseket úgy állítottuk össze, hogy a kapott válaszok alapján megismerjük az olvasóknak a könyvtárra vonatkozó véleményét és tájékoztatási igényeit. A szétküldött kérdőíveknek csak mintegy 25 %-át kaptuk vissza, mégis a kapott válaszok alapján meglehetősen reális kép alakult ki, amely a kutatók általános véleményeként is elfogadható.

Az első négy kérdés a könyvtár anyagának használhatóságára és a beszerzéssel kapcsolatos kérdésekre vonatkozott. A beérkezett válaszok alapján megállapítható, hogy könyv- és folyóiratállományunkat a kutatók legnagyobb része megfelelőnek találta, külső könyvtárat rendszeresen csak egyes speciális területen dolgozó kutatók használnak. Többen kifogásolták azonban a külföldről megrendelt könyvek lassu beérkezését. A válaszadók közül 64 % használja rendszeresen a referáló folyóiratokat és 65 % a reportkönyvtár anyagát.

Míg a szakirodalmi bázis értékelésénél körülbelül ilyen eredményre számítottunk, a tájékoztatási igények felmérésénél meglepetésként hatott, mennyire igénylik a kutatók - akik különben sűrűn megfordulnak a könyvtárban - a könyvtár tájékoztató szolgáltatásait. A válaszokból kiderült, hogy nagy többségük használja a könyvtár olyan tájékoztató kiadványait, mint az éves folyóiratjegyzék, a negyedévenkénti "Report-jegyzék" és a könyvujdonságokról számotadó "Könyvtári Tájékoztató". 73 % felelt igennel arra a kérdésre, igényelne-e tartalomjegyzék-másolatot az öt érdeklő folyóiratokról, és 72 % venné igénybe az elektronikus számítógép után történő irodalomkutatási szolgáltatást, ha erre lehetőség lenne, sőt ehhez segítséget is nyújtana 53 %. Egy másik kérdéscsoport tisztázta, hogy a kutatók 75 %-a rendelkezik saját szakirodalmi gyűjteménnyel, de ennek feldolgozása, rendszerezése elég kezdetleges. - A szakirodalmi szolgáltatások területén kért javaslatok nagy része a reprográfia meggyorsítására vonatkozott.

A válaszok értékelése után a feladatok tisztán álltak előttünk, és több területen egyszerre fogtunk hozzá megoldásukhoz a rendelkezésünkre álló munkaerő, pénzügyi keret és technikai felkészültség adta lehetőségek szerint.

A SZAKIRODALMI BÁZIS

A könyvtár könyv-, folyóirat- és reportgyűjteményével ugyan megelégedettek voltak a kutatók, mégis úgy éreztük, hogy itt is szükség van egy kis "portörlésre". Felfrissítettük a referencekönyvtár anyagát, ellenőriztük, hogy a legfontosabb kézikönyvek, szótárak, lexikonok, enciklopédiák, adattárak, táblázatok rendelkezésre álljanak - ennél a munkánál igénybe vettük az egyes

szakterületek kutatóinak segítségét és a szakbibliográfiákat. (1) Ugyanakkor kiválogattuk a kézikönyvtár anyagából az elavult, felesleges könyveket, hogy a referencenkönyvtár használójának ne kelljen feleslegesen sok könyvet átnéznie.

Folyóiratállományunk és a kurrens előfizetések átvizsgálásánál felhasználtuk a nagy referálólapok összeállításait azokról a folyóiratokról, amelyeket teljes egészében vagy a legnagyobb gyakorisággal referálnak, valamint a szakirodalmi kooperációs bizottságok szakfolyóirat-jegyzékeit. (2) Ez az összehasonlítás megnyugtatóan igazolta a kutatók véleményét a folyóiratanyagról. Meg kell említenem, hogy a szakirodalmi kooperációs körök működésének előnye ezen a területen már lemérhető, s nemcsak a szakáganként összeállított folyóiratjegyzék nyújt segítséget, hanem még inkább az, hogy egy-egy új tudományág publikációival foglalkozó, ujonnan induló folyóirat előfizetése nem okoz megoldhatatlan problémát a szakirodalmi kooperációs körön belül ott, ahol a lapra a legnagyobb szükség van. A folyóiratállomány kialakításánál nagy gondunk van arra, hogy szakterületünk legfontosabb átfogó referálólapjai csakugy, mint az egyes speciális területeket referáló összeállítások és indexek kutatóink rendelkezésére álljanak.

Hogy áttekintésünk a könyvtár gyűjtőköréhez tartozó szakterületek könyv- és folyóiratanyagáról teljes legyen, 1969 elején körlevelet küldtünk szét a kiadóknak, és kértük prospektusaik rendszeres megküldését. A cimlista összeállításában jó hasznát vettük a fizikai szakirodalmi kooperáció keretében összeállított szakosított kiadói címjegyzéknek. A katalógusok rendszeres beérkezése biztosítja a rendelések idejében történő feladását. Itt említem meg, hogyan próbáltunk segíteni a külföldi könyvrendelések lassu beérkezésén, az egyetlen konkrét hibán, amely a kérdőívre adott válaszokból kitűnt: a kutatók könyvrendelési igényeit két-három hetenként összesítjük, elbíráljuk és továbbítjuk, megszüntetve a rendeléseknek a régi devizagazdálkodás következtében kialakult negyedévenkénti összesített feladását. A nyilvánvalóan sürgős és fontos könyvek megrendelését természetesen azonnal továbbítjuk. Sok könyvsorozatnál, évkönyvnél rátértünk az ugynevezett "kontinuális" megrendelésre, ami szintén gyorsítja a művek beérkezését. De ezen a területen a külkereskedelmi szerv munkamódszerét kellene alapvetően gyorsítani.

A szakirodalmi bázis kereskedelmi forgalomban kapható anyagán kívül azonban egyre nagyobb jelentőségre tesz szert a kereskedelmi forgalomban többnyire nem kapható, ugynevezett nem hagyományos irodalom beszerzése. Ilyen könyvtárunk reportgyűjteménye, amelynek legnagyobb része cserekapcsolatok útján érkezik be, jelenleg kb. 4000 db évente. Ebben az anyagban a kutatói jelentéseken kívül ma már a publikációs műfajok széles skálája szerepel: konferenciái anyagok, bibliográfiai összeállítások, számítástechnikai programok, éves jelentések stb. (3) Nemzetközi cserénk kiszélesítése és rendszeresebbé tétele céljából összeállítottuk azoknak a külföldi kutatóhelyeknek jegyzékét, a kutatási területek felsorolásával, melyek a KFKI nemzetközi kapcsolatainak fejlesztése szempontjából tekintetbe jöhetnek, és az Intézet kutatási főirányai-

ból kiindulva jelentősen kibővítettük cserekapcsolataink számát. Jelenleg 41 ország 312 kutatóhelyével folytatunk kiadványcserét. Ebben a munkánkban igen nagy előnyt jelent, hogy a KFKI-ben a könyvtár és a kiadói részleg egy szervezeti egységet képez.

A szakirodalmi bázis kérdéséhez szorosan hozzátartozik még az is, hogy saját anyagán kívül a könyvtár ismerje más könyvtárak, dokumentációs intézmények anyagát, bel- és külföldön egyaránt, hogy tudja, hová forduljon olyan esetekben, amikor a kért anyag saját állományában nem található. Könyvtárunk pl. évek óta használja a külföldi reprográfiai intézmények (National Lending Library, Boston Spa, Nagybritannia; IAEA Photocopy Service, Vienna; Clearing-house for Federal Sci- and Techn. Inf. N.B.S. Springfield) coupon ellenében nyújtott szolgáltatásait (microfiche, mikrofilm).

TÁJÉKOZTATÁS

Mint a cikk elején írtam, a szakirodalmi bázis megjavításával egyidejűleg fogtunk hozzá a könyvtári tájékoztatási munka kiszélesítéséhez. Technikai lehetőséget nyújtott ehhez a munkához az 1969 elején beérkezett elektrosztatikus gyorsmásológép, amelynek segítségével több és gyorsabb tájékoztatást tudunk az olvasóknak nyújtani a beérkező szakirodalomról. Változtattunk eddigi kiadványainkon, megszüntettük a "Könyvtári Tájékoztató"-t, mert az anyag gyűjtése és rendszerezése lényegesen meglassította a tájékoztatást. Helyette a gyorsmásoló segítségével hetenként gyorslistát adunk ki az egy hét alatt beérkezett könyvekről, riportokról és mikrofilmekről. A gyorslistát minden laboratórium megkapja, egy hétre a könyvtár hirdetőtáblájára is kifüggesztjük. A report-gyorslista mellett a szakosított reportjegyzékeket negyedévenként továbbra is kiadjuk.

Közkedvelt szolgáltatásunkká vált a folyóirat-tartalomjegyzékek sokszorosított példányainak szétküldése a laboratóriumok vagy kutatócsoportok részére. Az újdonságok folyamatos tájékoztató anyagán kívül a múlt hónapban kiadtuk retrospektív folyóiratjegyzékünket, amelyben szerepel az intézetünkkel egy területen található Izotóp Intézet folyóiratanyaga is.

A gyorsmásoló berendezés lényegesen meggyorsította reprográfiai szolgáltatásainkat. Kezdetben megvalósítottuk azt az ideális állapotot, hogy az olvasók a helyszínen azonnal megkapták a kért másolatot. Sajnos, a másológép másirányú igénybevétele az Intézetben belül ezt megint megnehezíti, de remény van egy tehermentesítő további gyorsmásoló berendezés beszerzésére.

1970-es munkatervünkben szerepel egyes kutatók vagy kutatási részlegek saját szakirodalmi gyűjteményének rendezésére alkalmas módszerek ajánlása és segítségnyújtás a rendszer felállításához. Néhány területen a fénylyukkártya alkalmazását már megkezdjük; a nyilvántartás módszere természetesen közvetlenül függ a rendezésre váró dokumentumok számától, a rendezés szempontjaitól és a ráfordítható munkaidőtől.

A hagyományos jellegű tájékoztató formákon túlmenően a kutatók érdeklődése ösztönzést adott a gépesített információ-visszakeresés kérdésével való

foglalkozásra. Bekapcsolódtunk a kémiai szakirodalmi kooperáción belül a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának ez irányú kezdeményezésébe; a KFKI-ban hamarosan elkészül annak a keresőprogramnak kidolgozása, amelynek segítségével a Chemical Abstracts Condensates mágneses adattárából a KFKI számítógépével irodalomkutatót tudunk készíteni. Hasonló mágnesszalagos adattár beszerzéséről a fizika területén most próbálunk gondoskodni.

A tájékoztatás írásbeli formáin kívül nagy jelentősége van a szóbeli tájékoztatás különböző formáinak is; ebben lényeges szerepet játszanak a könyvtárban dolgozó könyvtárosok.

A tájékoztatási képesség fejlesztésére igen jól bevált az a már 3 év óta alkalmazott módszer, hogy hetenként meghatározott időben ugynevezett könyvtári megbeszélést, vagy ha úgy tetszik, "továbbképzést" tartunk. Ezek az összejöveteleken megbeszéljük az intézeti és könyvtárügyi aktuális kérdéseket, beszámolunk azokról az értekezletekről, konferenciákról, amelyeken részt vettünk; minden alkalommal ismertetésre kerül a referencekönyvtár valamelyik anyaga és néhány szakfolyóirat, valamint egy-egy könyvtár- vagy tájékoztatástudományi szócikk, lehetőleg éppen aktuális kérdésekről. Az egyes reszortfeladatokat ellátók elmondják saját területük problémáit vagy érdekes eseteit. Ezeknek a megbeszéléseknek sok haszna van. A könyvtárosok megismerik egymás munkáját, nemcsak saját munkakörükben tudnak felvilágosítást adni, részoknak a szakirodalom olvasására, munkájukban önállóbbá, kezdeményezőbbé válnak. A könyvtáron belül is könnyebb volt így jó munkahelyi légkört kialakítani.

Cikkemben igyekeztem képet adni a könyvtári munkának azokról a kisebb-nagyobb módosításairól, amelyeket az utóbbi évben, éppen a tudománypolitikai irányelvekben foglaltak ösztönzésére, végrehajtottunk. Az elmondottak sok újat nem tartalmaznak, mégis a munkának a minden területén végbement sok apró változás együttesen máris érezteti hatását. Azok a feladatok, melyek a tudományos kutatómunka elősegítése céljából érdekében a könyvtárakra hárulnak, természetesen nem tűrnek megállást; a hagyományos könyvtári és tájékoztatási módszereken túl foglalkozni kell a könyvtár- és tájékoztatástudomány új módszereivel is, amelyekhez a technikai eszközöket a tudomány már megtermelte.

I R O D A L O M

- (1) ANTHONY, L.J.: Sources of information on atomic energy. Pergamon, 1966.
STRAUSS, Lucille J. - STRIEBY, Grene M. - BROWN, Alberta L.: Scientific and technical libraries. Interscience, 1964.
- (2) Science Abstracts. Sect. A. összeállítása a rendszeresen referált fizikai folyóiratokról.
BÖHM, E.: Investigations on nuclear "Core Journals": EURATOM
Fizikai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság: Kurrens fizikai szakfolyóiratok jegyzéke.
Kémiai Szakirodalmi Kooperációs Bizottság: Külföldi folyóiratok retrospektív lelőhelyjegyzéke a kémiai és vele kapcsolatos szakterületeken.
- (3) FARKAS Istvánné: A report-irodalom beszerzése, feldolgozása és tárolása a Központi Fizikai Kutató Intézet Könyvtárában. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1970. 2. sz. 121-130. 1.